

Kirjallisuudentutkimusta

Kirjallisuudentutkimus on fennougristisessa tiedeperheessä hyvä mutta hiljainen lapsi.

Eniten keskusteluttivat Syktyvkarissa vähemmistökirjallisuuksien tilanne ja kysymys siitä, onko ja voiko olla yhtenäistä suomalais-ugrilaisen — tai uralilaisen — kirjallisuuden teoriaa. Yleisö vaihteli sen mukaan, pidettiinkö esitelmä venäjäksi vai ei, ja keskustelu oli korvin kuultavasti vilkkaampaa venäjänkielisen esityksen jälkeen.

Sitten Tallinnan kongressin on ollut esillä suomalais-ugrilainen kirjallisuuden tulkittamisen ja tutkimisen näkökulma. PÉTER DOMOKOS tavallaan jatkoi Syktyvkarissa Turun-esitelmäänsä. Suomalais-ugrilaista kirjallisuutta yhtenäistää muu-kin kuin kielisukulaisuus, ja fennougristinen kirjallisuudentutkimus on jo olemassa, itse sitä tiedostamattaan. Se on kehitettävä tietoiseksi, haparoimattomaksi tieteen alaksi. Tilanne on nyt suunnilleen sama kuin viisi vuotta sitten, yksityisten kirjallisuudentutkijoiden saavutuksista ja suomalais-ugrilaisten kansojen kirjallisuuden kehittymisestä huolimatta. Kirjallisuudentutkimus ei ole jäsentynyt eikä jäsentänyt itseään fennougristisen tutki-

muksen osaksi. Teoria ja metodiikka eivät ole olleet ainakaan huomattavasti esillä, ja eri kansojen kirjallisuudesta ja tutkimuksesta on saatu tietoa vuosi vuodelta heikommin. Domokosin puheenvuoroa suomalais-ugrilaisen — tai uralilaisen — kirjallisuustieteen tulevaisuudesta voinee luonnehtia varovasti optimistiseksi.

Domokosista aloitti jaoksen avausesitelmäkin. KARI SALLAMAA kysyi kuitenkin, miksi rajoittua suomalais-ugrilaiseen kontekstiin ja kielisukulaisuuteen. Hänen lähtökohtanaan oli marxilaisen tutkimuksen kehittäminen typologinen metodiikka ja sen antamat mahdollisuudet verrata suomalais-ugrilaisia kirjallisuuksia myös ei-uralilaisiin naapureihinsa, esimerkiksi genren, tematiikan ja tyyli- ratkaisujen kannalta. Typologioinnin merkitykseen ja mahdollisuuksiin viitattiin myös joissakin muissa esitelmissä. Sallamaa tähdensi kahta asiaa: Suomalais-ugrilaiset kirjallisuudet ovat kukin kohdaltaan sidoksissa alueensa historian ja kulttuurin kehitykseen, ja siitä seuraa esimerkiksi erilainen kausijako. Kirjallisuudet on myös asetettava maailmankirjallisuuden kokonaiskontekstiin. Perinnäinen positivistinen komparativismi tuskin tepsii materiaaliin, jossa jo kirjakieli on hyvin eri-ikäistä. Realismia suomalais-ugrilaiseen kirjallisuudentutkimukseen, myyttis-mystisen spekuloinnin välttämiseksi?

Keskustelussa kiitettiin Domokosin pioneerintyötä varsinkin itäisten suomalais-ugrilaisien kirjallisuuksien tutkijana, mutta myös esitettiin varauksia. Aineiston historiallis-kulttuurinen ja kirjallinen heterogeenisuus askarruttivat, eikä kielen ja kirjallisuuden suhde ylipäänsä ole ongelmatonta. Vertailu niin ikään on merkitsevää pienelle ja nuorelle kirjallisuudelle kuin perinteikkäämmälle. Kansainvälistä ja tieteidenvälistä yhteistyötä ainakin tarvitaan, ja ilmeisesti myös perusteellista kirjallisuustieteellistä keskustelua.

Myös NAFTOLI BASSEL käsitteli kansallisen kirjallisuuden ja sen kirjallisen kontekstin tutkimisen menetelmiä. Kirjalli-

suuden kontekstuaalisuus on monenlaista: maantieteellistä, etnis-kielellistä ja alueellista. Neuvostovirolainen kirjallisuus esimerkiksi toimii samanaikaisesti balttilaisessa, suomalais-ugrilaisessa ja »yleisliittolaisessa» kirjallisuuden kontekstissa, ja kussakin tutkimuksen kysymykset ovat erilaisia (esimerkiksi traditioiden yhtenevyys balttilaisessa kontekstissa, virolaisen kirjallisuuden asema suomalais-ugrilaisen kirjallisuuden systeemissä ja vertailevan tutkimuksen mahdollisuudet, virolaisen kirjallisuuden yleisliittolaistumisen vaiheet ja virolainen kirjallisuus suhteessa neuvostokirjallisuuden virtauksiin).

Esitelmien aiheet osoittavat, että käytännön komparativismi kiinnostaa. On tutkittu muun muassa sitä, miten erilaiset fennougriset, kielitieteelliset ja etnografiset lähteet — muun muassa Kalevala — ovat toimineet Attila Józsefin työläisrunoudessa sotienvälisenä aikana, tai sitä, miten suomalais-ugrilainen eppinen traditio — muun muassa Kalevala — on vaikuttanut suosittuun ja tunnettuun udmurttikirjailijan Flor Vasiljevin lyriikkaan. Sándor Lukácsy sijoitti Imre Madáchin tunnetun Ihmisen murhenäytelmän (suomennettu 1943) laajaan 1800-luvun Euroopan aatteellis-kirjalliseen kenttään. Mordvalais-unkarilaisia kirjallisia yhteyksiä on tutkittu ilmeisen systemaattisesti eri tasoillaan. Kansanrunouden ja kirjoitetun kirjallisuuden suhde oli aiheena varsinkin itäisiä suomalais-ugrilaisia kirjallisuuksia käsittelevissä esitelmissä, esimerkiksi V. M. VANJUŠEVIN esityksestä vesikultista udmurttien kansanperinteessä ja kirjallisuudessa. Merkittävä aihelähde on ollut legenda Eš-Terekistä. Tätä on käyttänyt muun muassa Nikolai Baiterjakov runoelmasaagan Eš-Terek, joka kertoo udmurttien sankarillisesta itsenäisyystaistelusta.

PIRKKO ALHONIEMI pohti esitelmässään kielivähemmistön kirjallisuuteen liittyviä kansallisesti ja sosiaalisesti monivivahteisiä ilmiöitä, esimerkkinä lähinnä Suomen kirjallisuudessa 1800-luvulla tapahtuneet painotusvaihtelut. Yhteinen kieli ei yksi-

nään määritä vähemmistökirjallisuutta, vaan myös sosiaalinen kehitys; Belgiassa tai Sveitsissä kirjoitettu ranskankielinen kirjallisuus ei ole automaattisesti ranskalaista, eikä Neuvosto-Karjalan kirjallisuus ole samassa mielessä suomalaista kuin Suomessa kirjoitettu. Pienen kieli-alueen etuja on usein se, että kirjailijoita arvostetaan. Alhoniemi totesi päätökseksi, että lännessä ja idässä kirjallisuuden kuva olisi köyhempi ilman vähemmistökirjallisuuksia.

Eräänlaista vähemmistökirjallisuutta on ollut asemaltaan ja arvostukseltaan myös naiskirjallisuus. Tästä lähtee liikkeelle naisnäkökulmainen kirjallisuudentutkimus. Sen periaatteita ja teoreettisia peruskysymyksiä käsittelee MARIA-LIISA NEVALA. Uusi näkökulma edustaa metodisesti ja teoreettisesti useita eri ratkaisuja, joita yhdistää sitoutuminen feministiseen katsantokantaan, naistietoisuuteen. Esitelmä oli selkeä kannanotto alueen keskeisiin ongelmiin: jos naisnäkökulmainen kirjallisuudentutkimus aikoo olla tiedettä, sen on noudatettava tieteen yleisiä perusteita. Jaoksen osanottajien harrastukset olivat muualla kuin naistutkimuksessa: aiheesta ei noussut isoa keskustelua.

Esitelmien aiheisto oli laaja. Joukossa oli lyhyehköjä katsauksia, esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkiston kokoelmien ja toiminnan esittely (KAARIKA SALA), ja laajempia teoreettisia esityksiä. LÁSZLÓ ILLÉS esimerkiksi tarkasteli sitä, kuinka kirjallisuuden tulkinta on aina historiallista ja ideologista. YRJÖ VARPIO perusteli suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historian tarvetta. Jo Varpion aihe osoittaa, että Suomi oli Syktyvkarissa suuri maa. Se näkyi siitäkin, että Suomen kirjallisuus oli esillä muunmaalaisten esitelmissä. RICHARD SEMRAU puhui nykykirjallisuudestamme kirjallisuuden historiassa, HELENA SOINI Katri Valasta ja KURT SCHMIDT suomalaisen nykyromaanin tendensseistä ja teemoista. Soini satoi Katri Valan lyriikan kiinnostavasti sekä kansalliseen uusromantiikkaan että ekspressionismiin.

Schmidtin mukaan sodanjälkeisessä romaanissamme on korostettu historiallisen tiedostamisen prosessia. Temaattisesti on ollut keskeistä sodan kuvaaminen eri näkökulmista (Linna — Meri) ja kapitalismin syvenevä kriisi (Salama, Ruuth). Saman ajankohdan neuvostovirolaista proosaa käsittelee MARIKA MIKLI tiiviissä esityksessään henkilöiden ja luonteiden kuvaamisesta. 1960-luvulla virolaisessa proosassa siirryttiin henkilöiden ulkoisesta kuvaamisesta yksilön sisäiseen analysointiin, usein minä-muodossa; 1970- ja -80-luvulla on korostunut eepinen luonteenkuvaus, jossa henkilöt esitetään ennen muuta erilaisissa sosiaalis-historiallisissa ja sosiaalis-etnisissä yhteyksissä.

Isäntien oma kirjallisuus nousee kongresseissa aina näkyvästi esiin. Komien kansalliskirjailijan Ivan Kuratovin vaiheisiin tutustuminen osoitti, kuinka samansuuntaisesti kansat nuoruudessaan luovat kirjallista identiteettiään. Komi-laisten kirjallisuudentutkijoiden esitelmissä korostui kiinnostus uusimpaan kirjallisuuteen, mutta se kytkettiin omaan, vaikka nuoreenkin kirjalliseen perinteesen. Motiivistoa (esimerkiksi mies ja taidga -motiivia) sekä tyylin päävirtauksia johdettiin joko 1800-luvun Kuratovista tai tärkeältä 1930-luvulta. Kansanperinteen merkitys nuorille suomalais-ugrilaisille kirjallisuuksille ylipäänsä oli aiheena useissa esitelmissä, ja myös genrekysymykset näyttivät kiinnostavan.

LIISI HUHTALA

